

2ο Μέρος

ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ρόϊδω Μητούλα

Καθηγήτρια Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης - Αστικής Ανασυγκρότησης
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

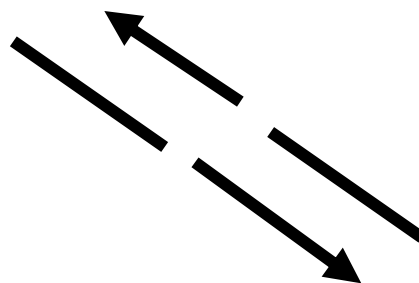
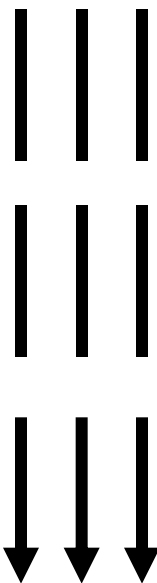

Μελέτη των περιφερειών
με επιστημονικές μεθόδους
και εργαλεία

απαραίτητη η συμβολή και συνεργασία
πολλών επιστημόνων όπως
κοινωνιολόγων, πολιτικών επιστημόνων
τεχνικών, νομικών, γεωγράφων,
ανθρωπολόγων, κ.ά.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Περιφερειακός Προγραμματισμός

Είναι ένα σύστημα σκοπών, μέσων
και φορέων που συνδυάζονται
σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν
την ισόρροπη μεταβολή της διαπεριφερειακής
διάρθρωσης της οικονομίας

Η Περιφερειακή Επιστήμη βοήθησε την Ε.Ε., τις κυβερνήσεις, τις Τοπικές Αρχές στην εφαρμογή Προγραμμάτων Περιφερειακής & Τοπικής Ανάπτυξης

Οι **αναπτυγμένες χώρες** έδωσαν έμφαση στα προβλήματα των αστικών κέντρων, στην προστασία του περιβάλλοντος, στις φθίνουσες περιφέρειες, στη διάχυση της καινοτομίας, στη χωροταξική διάρθρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων

οι **αναπτυσσόμενες χώρες** έδωσαν έμφαση στις διαπεριφερειακές ανισότητες, στην κατανομή των δημόσιων επενδύσεων στο χώρο στην αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων της δημόσιας διοίκησης, στην αναβάθμιση του ρόλου των μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων, στην εκβιομηχάνιση των καθυστερημένων περιφερειών

Η Περιφερειακή Επιστήμη επέβαλε στην οικονομική θεωρία και στις άλλες Κοινωνικές Επιστήμες...

τη διάσταση του χώρου

ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Τα τελευταία χρόνια η Περιφερειακή Επιστήμη ασχολείται:

- ➔ με τα νέα προβλήματα των αναπτυσσόμενων χωρών
 - ➔ και με αυτά της μεταβιομηχανικής κοινωνίας που αφορούν
 - στο περιβάλλον,
 - τους ενεργειακούς πόρους,
 - τις πολιτιστικές επιδράσεις,
 - τις επικοινωνίες,
 - την οργάνωση νέων πόλεων,
 - την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης με πόρους υπερεθνικών ενοποιήσεων (Ε.Ε.),
 - τη μετεγκατάσταση βιομηχανικών δραστηριοτήτων,
 - την επιλογή τόπου εγκατάστασης κοινωνικών υπηρεσιών,
 - τη μελέτη των δημογραφικών προβλημάτων
- κ.ά.

Για την ανάλυση της πολυμορφίας του περιφερειακού προβλήματος χρησιμοποιούνται 4 κριτήρια:

1. **Ειδολογικό.** Εδώ, οι περιφερειακές ανισότητες μπορούν να πάρουν τη μορφή **άνισων οικονομικών ευκαιριών, άνισων κοινωνικών ευκαιριών, άνισων πολιτικών ευκαιριών, άνισων πολιτιστικών ευκαιριών.**
2. **Χωροταξικό ή λειτουργικό.** Προσδιορίζει την περιφερειακή ασυμμετρία όπως προσδιορίζεται από τις περιφερειακές ανισότητες α) ανάμεσα στην πρωτεύουσα και την υπόλοιπη χώρα, β) ανάμεσα στις κυριότερες μεγάλες πόλεις και τους υπόλοιπους οικισμούς, γ) ανάμεσα στα αστικά κέντρα και τους μικρότερους οικισμούς (χωριά), γ) ανάμεσα στις περιφέρειες της ίδιας χώρας. Δηλαδή το **πρόβλημα κέντρου και περιφέρειας.**
3. **Αναπτυξιακό.** Διαμορφώνεται μέσα από το **κριτήριο της ισότητας ή δικαιοσύνης και της αποτελεσματικότητας.** Εδώ η αξιολογείται η ένταση του περιφερειακού προβλήματος αναφορικά με κάποιο επίπεδο ισότητας ή κάποιο επίπεδο αποτελεσματικότητας
4. **Κλαδικό.** Συνδέεται η διαδικασία της αναδιάρθρωσης της οικονομίας και της παγκοσμιοποίησης των αγορών που προκάλεσε τη **διαφοροποίηση** (πχ. τεχνολογικά προηγμένες περιοχές, περιοχές σε έντονη φάση αποβιομηχάνισης και ενίσχυσης των υπηρεσιών κ.ά.)

ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΣ

ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΚΟΡΕΣΜΟΣ (Η΄ ΣΥΜΦΟΡΗΣΗ)

ΠΑΡΑΚΜΗ

ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ :

- ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
- ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ
- ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

- Έλλειψη ή ύπαρξη φυσικών πόρων και πρώτων υλών
- Απόσταση μιας περιφέρειας από τα αναπτυγμένα κέντρα
 - Μεταφορικό κόστος
 - Έλλειψη εξειδικευμένων υπηρεσιών
 - Έλλειψη πρόσβασης στα καινοτομικά δίκτυα και τις πηγές νέων τεχνολογιών
- Υπανάπτυξη περιμετρικών και ορεινών περιοχών και των νησιών

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

- **Διάρθρωση κατά κλάδους της οικονομίας.**
 - Παραδοσιακή (πχ. γεωργία) ή περιφέρειες με βιομηχανίες καθυστερημένης τεχνολογίας μπορεί να αρχίζουν να παρακμάζουν όταν μειωθεί η μείωση της ζήτησης των προϊόντων
 - Μονοκλαδική (πχ. Ο τουρισμός σε ένα νησί)
↓ ↓ ↓
Αύξηση του ποσοστού ανεργίας
Μείωση του ρυθμού ανάπτυξης
- Περιφέρειες που η διάρθρωση της οικονομίας τους στηρίζεται σε δυναμικούς κλάδους παραγωγής (πχ. Ηλεκτρονική βιομηχανία, μηχανοκατασκευές)

Κατάρτιση περιφερειακών δεικτών
διαρθρωτικού δυναμισμού της ανάπτυξης
οι οποίοι

παρουσιάζουν
χρονική
υστέρηση

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

ΧΑΜΗΛΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

- Η κινητικότητα της εργασίας προς τις περιφέρειες που υπάρχει ζήτηση είναι αργή και έτσι υπάρχει και υπάρχει χρονική διαφορά ανάμεσα στην εκδήλωση της ζήτησης και στην έναρξη ροής του εργατικού δυναμικού για την κάλυψή της.
Το κοινωνικό κόστος είναι μεγάλο τόσο στις περιφέρειες προέλευσης όσο και στις περιφέρειες προορισμού
- Οι επενδύσεις, ειδικά στη βιομηχανία (έντασης κεφαλαίου) αφορούν συνήθως κατά 3/5 σε επεκτάσεις εργοστασίων, εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας, αντικατάσταση εξοπλισμού κ.ά. Επομένως, το υπόλοιπο ποσοστό των 2/5 δεν κατευθύνεται πάντα προς τις περιφέρειες με έντονο πρόβλημα ανάπτυξης.

ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η περιορισμένη αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων της δημόσιας διοίκησης και οι ασήμαντες εξουσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης συντελούν στην αποδυνάμωση της περιφέρειας

Συγκέντρωση δημόσιων υπηρεσιών, δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών, τραπεζών κ.ά. στην πρωτεύουσα και τα μεγάλα αστικά κέντρα

δηλαδή η καθιέρωση του **συγκεντρωτικού συστήματος διοίκησης**

συμβάλει στην ένταση του περιφερειακού προβλήματος

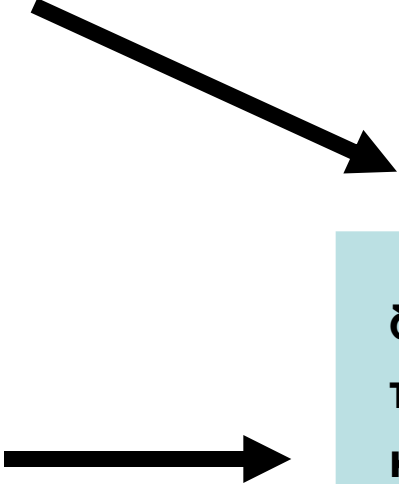
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η πολιτική διαμόρφωση των συνόρων των κρατών δημιουργεί περιφερειακές επιπτώσεις

πχ. Η προσάρτηση στον εθνικό κορμό περιφερειών στην Ελλάδα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι νέες περιφέρειες για πολλές δεκαετίες δεν έλαβαν τη φροντίδα του ελληνικού κράτους

Επίσης...

πόλεμοι,
βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών,
διαμελισμός κρατών,
καταλήψεις ή καταστροφές φυσικών
πόρων, ανακατανομή εδαφών,
κ.ά.

**δημιουργούν περιφερειακά
προβλήματα σε εθνικό
και διεθνές επίπεδο**

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Πολιτιστικοί και ψυχολογικοί παράγοντες συχνά αποτελούν αξεπέραστα εμπόδια στην αναπτυξιακή διαδικασία

πχ. κάποιοι λαοί

- αποφεύγουν κάποιες τροφές (οι μουσουλμάνοι δεν καταναλώνουν χοιρινό κρέας γιατί τους το απαγορεύει η θρησκεία τους, ή στις Ινδίες δεν καταναλώνουν βοδινό κρέας)
- δεν μεταβάλλουν τις μεθόδους καλλιέργειας στη γεωργία
- το υψηλό επίπεδο αναλφαβητισμού
- έχουν υψηλή παιδική θνησιμότητα
- έχουν υψηλό ποσοστό γεννητικότητας (μείωση του κατά κεφαλή εισοδήματος)

Η πολιτιστική ανάπτυξη σε μία περιφέρεια βελτιώνει το μορφωτικό επίπεδο, αυξάνει την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού, ενεργοποιεί πολιτιστικές δραστηριότητες ιδιαίτερης σημασίας για την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα

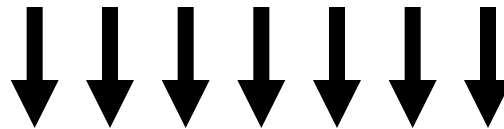
ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ

Ο εφοδιασμός της πρωτεύουσας και των μεγάλων αστικών κέντρων με υποδομές όπως τέλεια συστήματα μεταφορών και επικοινωνιών, η ύπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, η εγκατάσταση κέντρων λήψης αποφάσεων...

.....

.....

αποτελεί την αιτία δημιουργίας σημαντικών εξωτερικών οικονομιών κοινωνικής και οικονομικής υποδομής, τεχνολογίας, αστικής συγκέντρωσης κ.ά.

**προσανατολισμός της εγκατάστασης
των επιχειρήσεων
στις ευημερούσες περιφέρειες**

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών, όσον αφορά στην κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με τις κλιματολογικές συνθήκες, δημιουργούν την «περιβαλλοντική εικόνα» για κάθε περιφέρεια

Η εικόνα αυτή αποτελεί σημαντικό παράγοντα **προσέλκυσης επενδύσεων**, κυρίως στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας, των επιστημονικών ερευνών, του τουρισμού, της εκπαίδευσης κ.ά.

πχ. η περίφημη «Ευρωπαϊκή Ζώνη του Ήλιου στη νότια Γαλλία

ΕΛΛΕΙΨΗ ΔΙΑΧΥΣΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Η έλλειψη προϋποθέσεων ανάπτυξης εφευρέσεων, καινοτομιών ή απορρόφησης των αποτελεσμάτων της τεχνολογικής έρευνας από τα κέντρα διάχυσης, θεωρείται ως βασική αιτία δημιουργίας του περιφερειακού προβλήματος

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα καθιέρωσε σημαντικό αριθμό πρωτοβουλιών που έχουν ως στόχο τη διάχυση των καινοτομικών δραστηριοτήτων και την ανάδειξη της τεχνολογικής φυσιογνωμίας των περιφερειών

Στη διαδικασία αυτή δημιουργούνται ενδιάμεσοι φορείς σύνδεσης καινοτομικών πηγών και χρηστών, ιδρύονται εταιρίες για τη διάχυση των κεφαλαίων, που προορίζονται για την ενίσχυση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων υψηλού κινδύνου (εταιρίες venture capital), επιχορηγούνται Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα για τη σύνδεσή τους με την τοπική αγορά κ.ά.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Περιφερειακό πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί σε μία περιφέρεια από αποφάσεις επιχειρήσεων που η διοίκησή τους βρίσκεται εκτός περιφέρειας. Πολλές φορές η έλλειψη πληροφόρησης για τις τοπικές συνθήκες οδηγεί σε μέτρα που επηρεάζουν αρνητικά την αναπτυξιακή διαδικασία στην περιφέρεια αυτή

Σήμερα, το πρόβλημα είναι ακόμη εντονότερο λόγω της κυρίαρχης τάσης της παγκοσμιοποίησης

Πολλές φορές, η αρχή της διαδικασίας αποβιομηχάνισης σε μία περιφέρεια γίνεται με τη διακοπή της λειτουργίας εργοστασίων πολυεθνικών επιχειρήσεων

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

Αίτιο του περιφερειακού προβλήματος είναι η έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και «επιχειρηματικού κλίματος» σε μία περιφέρεια

Η κινητοποίηση των τοπικών πόρων και η ενημέρωση και η επαγγελματική κατάρτιση των ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με το θετικό προσανατολισμό των τοπικών ηγετικών παραγόντων προς την επιχειρηματική δράση, είναι τα άμεσα μέτρα που οδηγούν στην εμφάνιση νέων πρωτοβουλιών σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας

ΦΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Rostow (1960)

Θεωρεί ότι μία οικονομία διέρχεται από ορισμένα **στάδια ανάπτυξης**, που το καθένα διακρίνεται για την εσωτερική λογική του και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ολοκλήρωση του επόμενου σταδίου. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, μία χώρα ακολουθεί στη διαδικασία ανάπτυξής της τα εξής στάδια:

- α) της παραδοσιακής κοινωνίας
- β) των προϋποθέσεων για την απογείωση
- γ) της απογείωσης
- δ) της ωριμότητας
- ε) της μαζικής κατανάλωσης

1ο στάδιο

- Η οικονομία είναι βασικά αγροτική και η παραγωγικότητα πολύ χαμηλή.
- Περισσότερο από 70% του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία.
- Οι παραγωγικές μεταβολές είναι βραδύτατες
- Οι αξίες της κοινωνίας είναι μοιρολατρικές
- Η χώρα είναι υπανάπτυκτη και βρίσκεται σε στατική ισορροπία

2ο στάδιο

Αρχίζει η συνειδητοποίηση της ιδέας ότι η κοινωνική πρόοδος είναι δυνατή και μπορεί να πραγματοποιηθεί με ορισμένες θεμελιακές μεταβολές όπως με:

- τη συσσώρευση κεφαλαίου
 - τη βελτίωση των συνθηκών υγείας
 - τη μείωση της θνησιμότητας
 - την ποιοτική άνοδος της εκπαίδευσης
 - τις αυξημένες επενδύσεις στο γεωργικό τομέα
 - τη χρησιμοποίηση του πλεονάσματος για την ανάπτυξη της μεταποίησης
 - τη βελτίωση των μεταφορών
 - την επέκταση του εμπορίου
- κ.ά.

3ο στάδιο

Διαρκεί 20 – 30 χρόνια και είναι το πιο σημαντικό στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης.

Επιτυγχάνεται η παράκαμψη σημαντικών εμποδίων και σταθεροποιούνται οι ανοδικοί ρυθμοί ανάπτυξης.

Προϋπόθεση είναι :

- η γρήγορη ανάπτυξη των ηγετικών κλάδων της οικονομίας
- η αύξηση του ρυθμού των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων
- η οργάνωση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου

4ο στάδιο

Εφαρμόζεται η σύγχρονη τεχνολογία σε όλες τις κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων

- Μειώνεται ο αγροτικός πληθυσμός και αυξάνεται ο αστικός
- Η αναλογία του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού στο σύνολο του αστικού πληθυσμού αυξάνεται
- Αυξάνεται η παραγωγικότητα
- Αυξάνεται το κατά κεφαλής εισόδημα

5ο στάδιο

- Μαζικοποιείται η κατανάλωση διαρκών καταναλωτικών αγαθών
- Επεκτείνεται η χρήση του αυτοκινήτου
- Ο αστικός πληθυσμός μετακινείται προς τα προάστια
- Επεκτείνεται η κοινωνική ευημερία

Αδυναμίες της θεωρίας του Rostow:

- 1) Αρκείται στην περιγραφή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών χωρίς να αναλύει τους μηχανισμούς μετάβασης από το ένα στάδιο στο άλλο
- 2) Θεωρεί ότι η κατεύθυνση της οικονομικής εξέλιξης είναι συνεχώς ανοδική
- 3) Δεν υπολογίζει ότι κάποιες χώρες μπορεί να μην περάσουν από όλα τα στάδια ανάπτυξης

Friedmann

Επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην **προγραμματισμένη επέμβαση του κράτους**, ώστε τα δημιουργούμενα περιφερειακά προβλήματα, στις διαδοχικές φάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας, **να αντιμετωπίζονται έγκαιρα και να μειώνονται οι περιφερειακές ανισότητες**

Θεωρεί ότι **οι κεντρικές περιφέρειες** («core regions»), που η διαμόρφωσή τους αρχίζει από την προβιομηχανική εποχή, **σταθεροποιούν την επιβολή τους πάνω στις υπόλοιπες περιφέρειες**, ιδιαίτερα στη μεταβατική και τη βιομηχανική φάση, με τις ακόλουθες διαδικασίες ανάδρασης («feedback effects»)

- A) άσκησης κυριαρχίας
- B) διοχέτευσης πληροφοριών
- Γ) δημιουργίας ψυχολογικών επιρροών
- Δ) μεταβίβασης ιδεών εκσυγχρονισμού των κοινωνικών αξιών
- E) εμφάνισης οικονομιών κλίμακας και αστικής υποδομής
- Στ) ενίσχυσης πολλαπλασιαστικών φαινομένων

Friedmann - πρόσφατες απόψεις

Υποστηρίζει ότι η **ενδογενής ανάπτυξη** μπορεί να πραγματοποιηθεί «σε περιφέρειες που βρίσκονται την ίδια στιγμή σε κομβικά σημεία της παγκόσμιας οικονομίας και βρίσκονται σε μεγάλες πόλεις που λειτουργούν ως παγκόσμια κέντρα συσσώρευσης κεφαλαίου, παραγωγής και ελέγχου... άλλες περιφέρειες που βρίσκονται σε υποδεέστερη θέση από τις μητροπόλεις του παγκόσμιου συστήματος, έχουν περιορισμένες δυνατότητες για ενδογενή ανάπτυξη σε αυτά τα πλαίσια»

Προτείνει **οι περιφέρειες αυτές να στηριχθούν στις ίδιες τους τις δυνάμεις**

- με ικανοποίηση των πνευματικών αναγκών των ανθρώπων
- με αρμονική σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος
- με την αναγνώριση της εθελοντικής εργασίας
- με τον εκδημοκρατισμό του κεφαλαίου
- με την κοινωνική οργάνωση ομάδων και δικτύων
- με την τοπική αυτοδιοίκηση
- με την ισότητα στην πρόσβαση των παραγόντων που συνθέτουν την κοινωνική δύναμη